

הכנסייה הארמנית

יסכה הרני
חיפה 2019

www.yiscaharani.com

© Yisca Harani

- Empire of Tigranes the Great (c. 70 B.C.)
- Cilician Armenia (Kilikia) (1080-1375)
- The First Armenian Republic (28.v.18 - 2.xii.20)
- The Second & third Armenian Republics (since 1921)
- Historic Armenia
- Wilsonian Armenia (proposed, 1920, and including the first Republic)

טקיטוס:
 וכיוון שהארמנים שוכנים
 בין ממשלות אדירות,
 הוגים הם פעמים רבות,
 איבה להן,
 לרומא – משנאה,
 לפרתיה – מקנאה.

האימפריה של טיגראן הגדול 66 – 95 לפנה"ס

© Yisca Harani

95-55 Tigran the Great לפנה"ס טיגראן

35 לפנה"ס - כיבוש ארמניה ע"י מרקוס אנטוניוס.

אלכסנדר הליוס, בנו המשותף עם קלאופטרה, מונה כמלך

דברי טרדט לנירון-

"אדון, באתי אליך להעריצך כפי שאני עושה למיתרה.
הגורל אשר הנך טווה עבורי הוא אשר יהיה חלקי,

כי אתה הוא מזלי וגורלי" (FATA FORTUNA)

הכתרת טרדט ברומא

66 לספירה - טרדט יצא
מארמניה והתקבל
בנפולי ע"י נירון בעצמו .

לכבודו נערכו משחקי
גלדיאטורים, ולאחר
ההכתרה נערכו נשפים
בפומפי ולכבודו קושט
התאטרון בזהב.

טרדט בתמורה הביא כהני
דת ('מאגים') שערכו
לנירון טקסים.

נירון שילח את טרדט עם
מתנות כולל האישור
לבנות מחדש את
ארשתת ההרוסה בידי
בנאים מנוסים. לפיכך
נקראה העיר 'נירוניה'.

AD 140-144 – מטבע רומי –
אנטונינוס פיוס מכתיר מלך – קליינט ארמני

עדויות ראשונות להתנצרות הארמנים

אאוזביוס – תולדות הכנסייה ספר ו פרק 46
האזכור הקדום ביותר לנוצרים בארמניה - במכתביו של דיוניסיוס בישוף אלכסנדריה מאה III

”הוא שיגר שני מכתבים גם הם על חזרה בתשובה, לארמניה, מקום בו כיהן
מרוזנס כבישוף...”

אאוזביוס – תולדות הכנסייה ספר ט פרק 8

הארמנים, שהיו בעתות קדומות ידידיהם ובני בריתם של הרומים.

אך בהיותם נוצרים וכנים מאוד במסירותם לאל,

הפכם שונא האל [הקיסר מקסימינוס] מידידים לאויבים, וליריבים במקום בני

ברית, בניסיונו לאלץ אותם להקריב קרבנות לאלילים ולשדים.

האם היו ארמנים בירושלים בפנטקוסט?

מעשי השליחים פרק ב

ביום מלאת שבעת השבועות היו כלם יחדיו.

פתאום היתה קול מן השמים, ... וככלם נמלאו רוח הקדש

והחלו לדבר בלשונות אחרות כפי שנתנה להם הרוח לדבר.

... כל איש שמע אותם מדברים בשפתו שלו. הם נתמלאו תמהון ופליאה

ואמרו: "הרי כל המדברים האלה גליליים, ואיך כל אחד מאתנו שומע בשפת מולדתו?"

פרתים אנחנו ומדים, עילמים ותושבי ארם נהרים,

טרטוליאנוס [פרשן נוצרי במאה ה-3]:

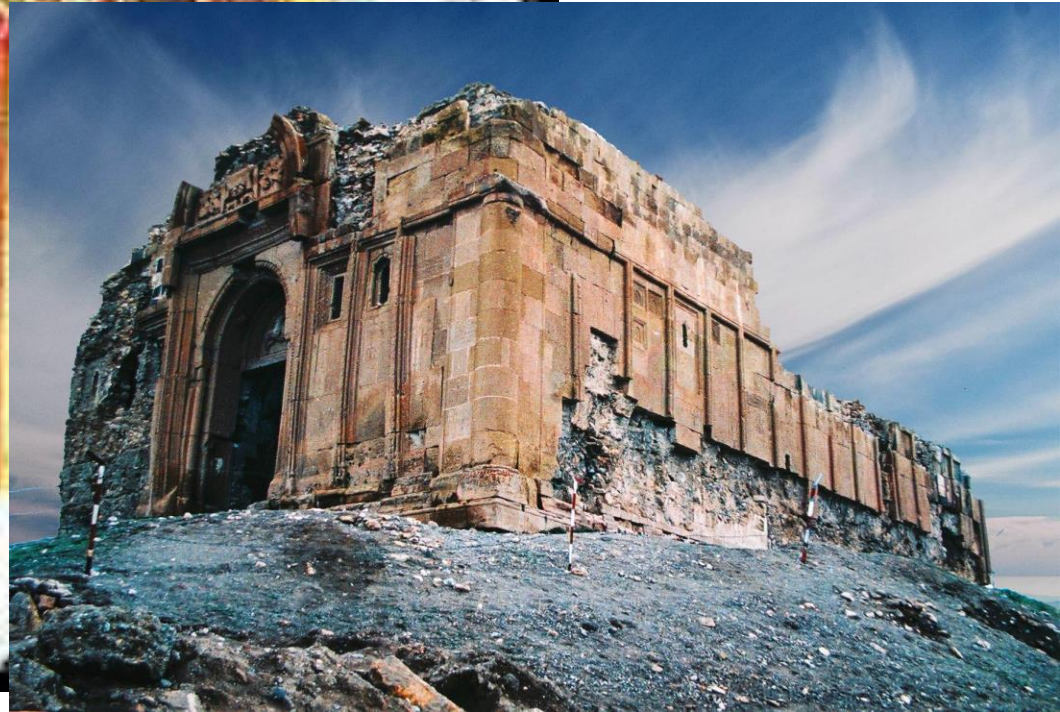
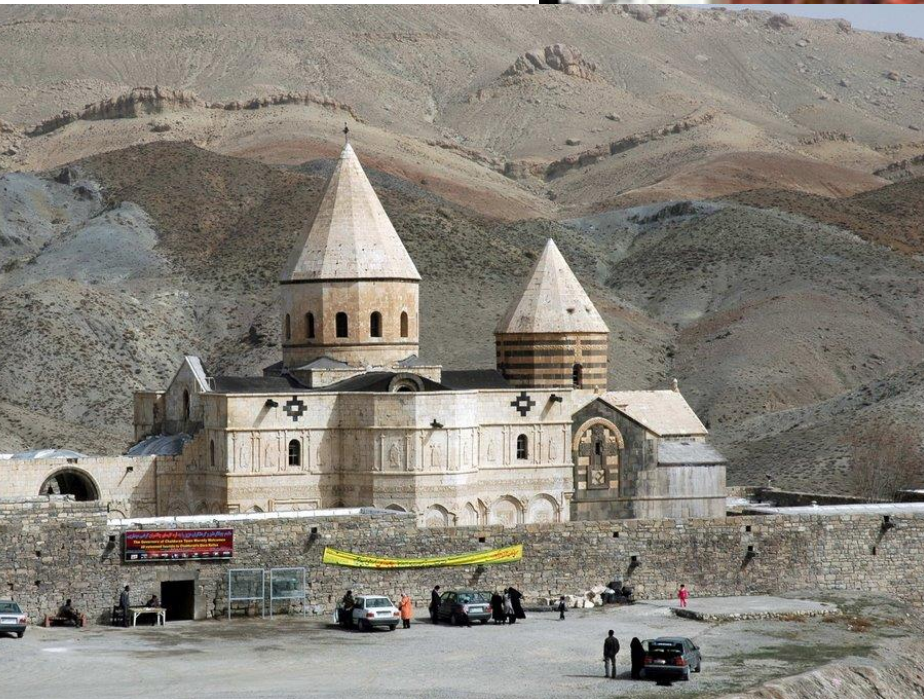
תושבי **יהודה** וקפדוקיה ופונטוס ואסיה,

יהודה = ארמניה

פריגיה ופמפיליה, מצרים ומחוזות לוב הסמוכים לקירנאיה, תושבי רומא

המתגוררים כאן, 11 יהודים וגרים, כרתיים וערבים - והנה אנחנו שומעים

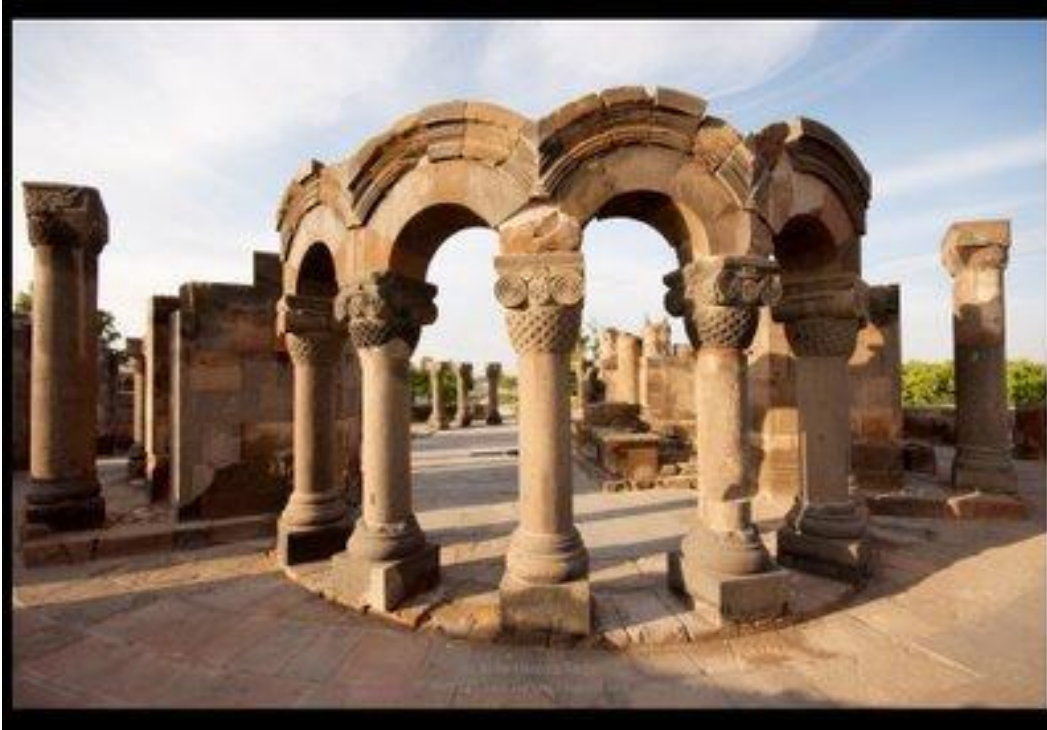
אותם מספרים בלשונותינו את גדלות האלהים!"

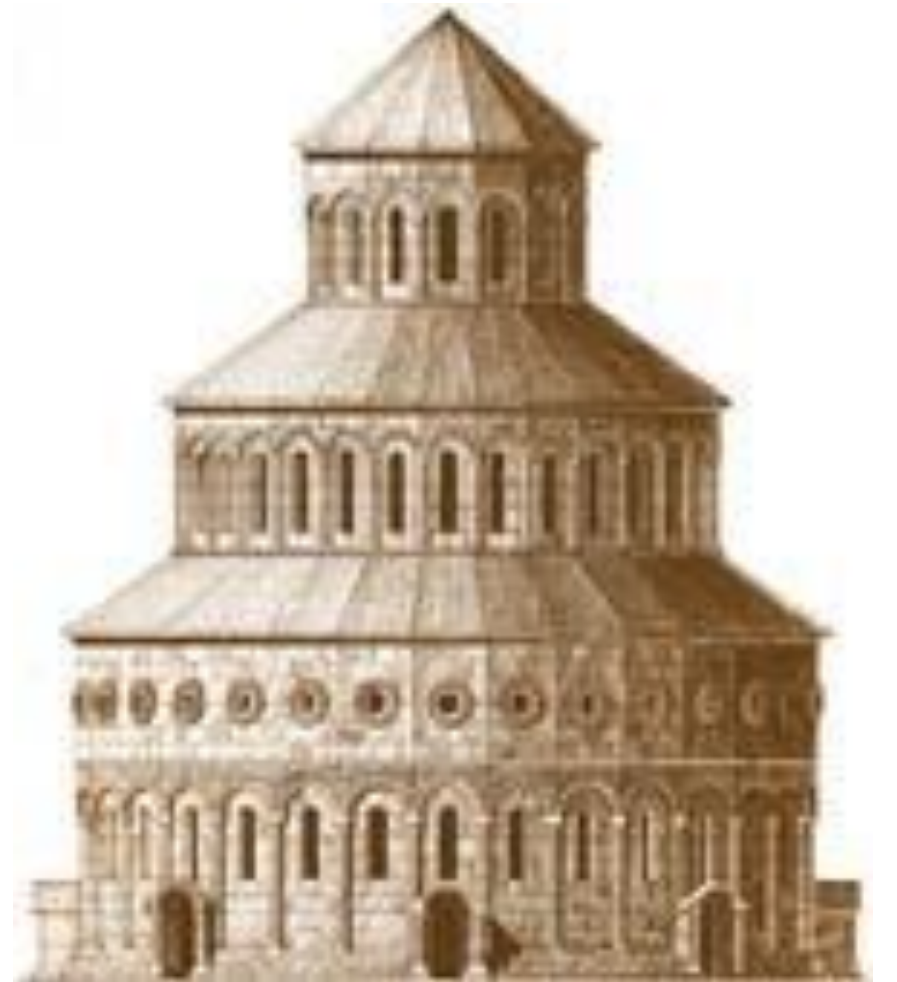
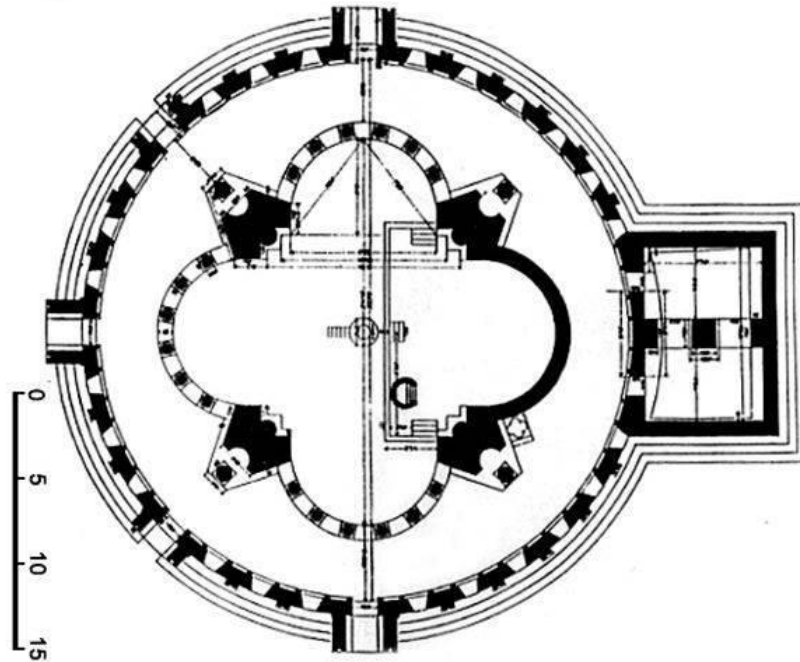

מנזר תדי

Zvart'noc'
7thc. Cruciform
round, central dome

נשים בארמניה

ובשנה הארבע
עשרה, אין יודע
למה, ברחה אישה
אחת מזרע מלכים
ושמה ריפסימה
עם אומנתה.

החיבור 'ניצורה של פרתלי' מחקר היסטורי-בלשני

תרגום מגרוזינית והוסיף מבוא והערות
קונסטנטין לרנר

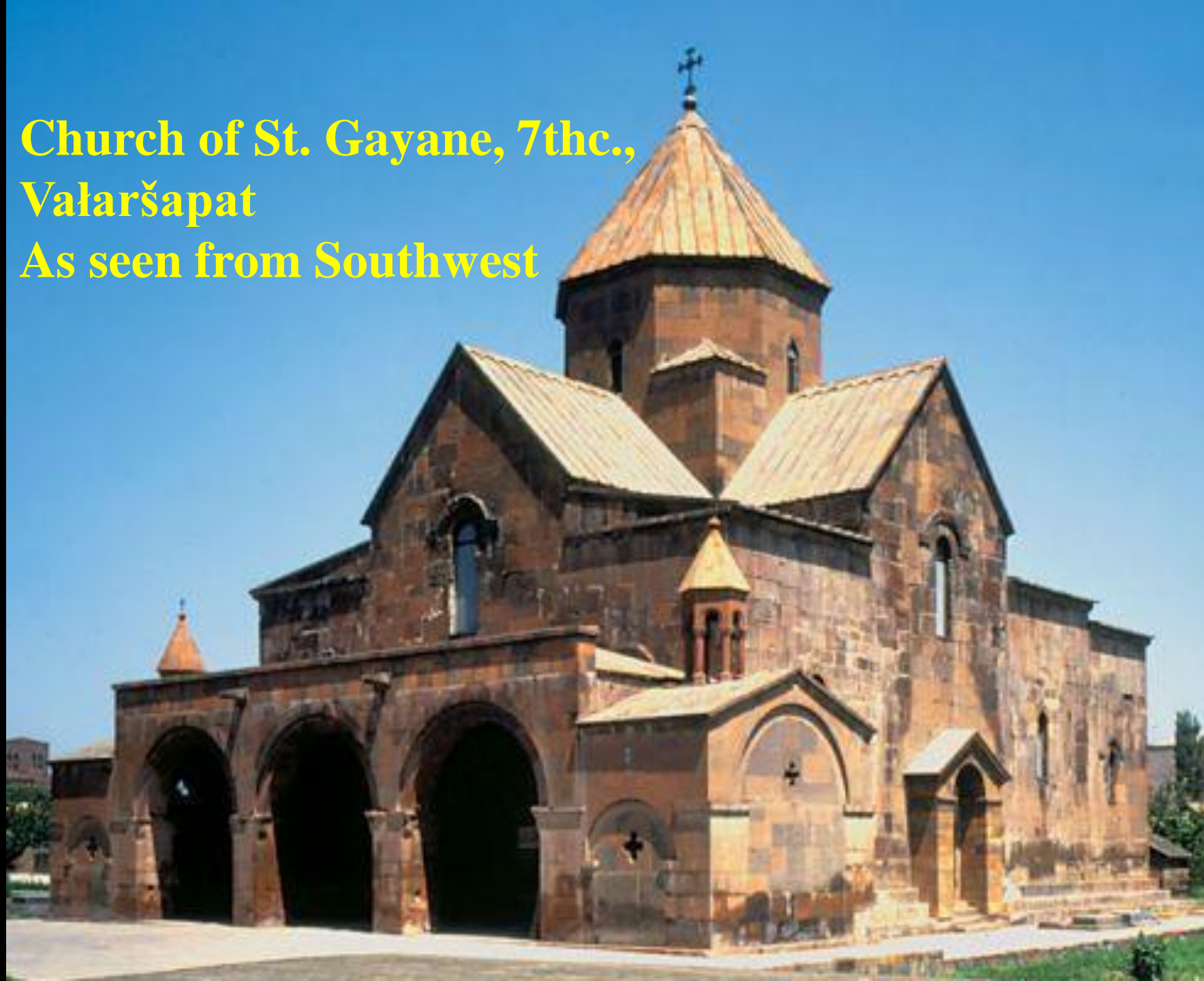
הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים
מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח

... והייתה עמה שבויה
אחת, אישה יפת מראה
ויראת שמיים נינו שמה...

וכאשר ברחה ריפסימה
דרך הים גלו איתה
גיאנה ונינו ונשים
אחרות, ובאו לארץ
הארמנים... ושם נדונו
לייסורים.

**Church of St. Gayane, 7thc.,
Vałaršapat
As seen from Southwest**

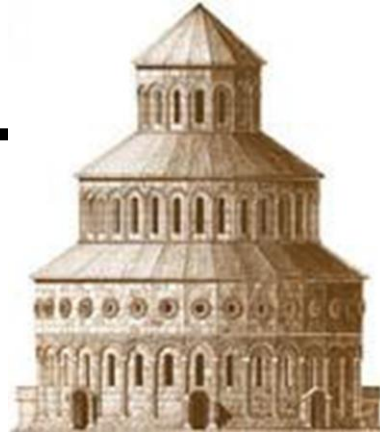

כנסיית ריפסימה, מאה 7, בעלת הצורה הארמנית הקלאסית

THADEUS ANI

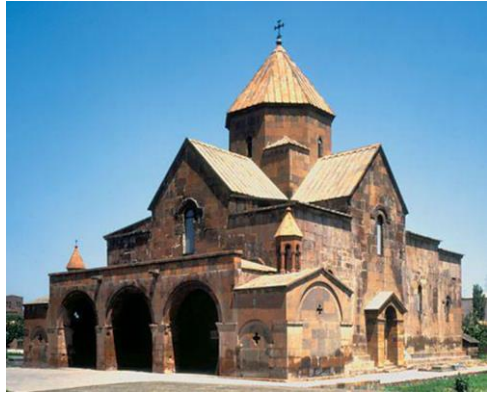
SVARTNOTS

BARTHLOMEO

GAYANE

RIPSIME

SHOWAKAT

SVARTNOTS

KARAPAT

St. Grigor Partev = גרגוריוס הפרתי
Lusavoritch = המאיר

תרדאט השלישי

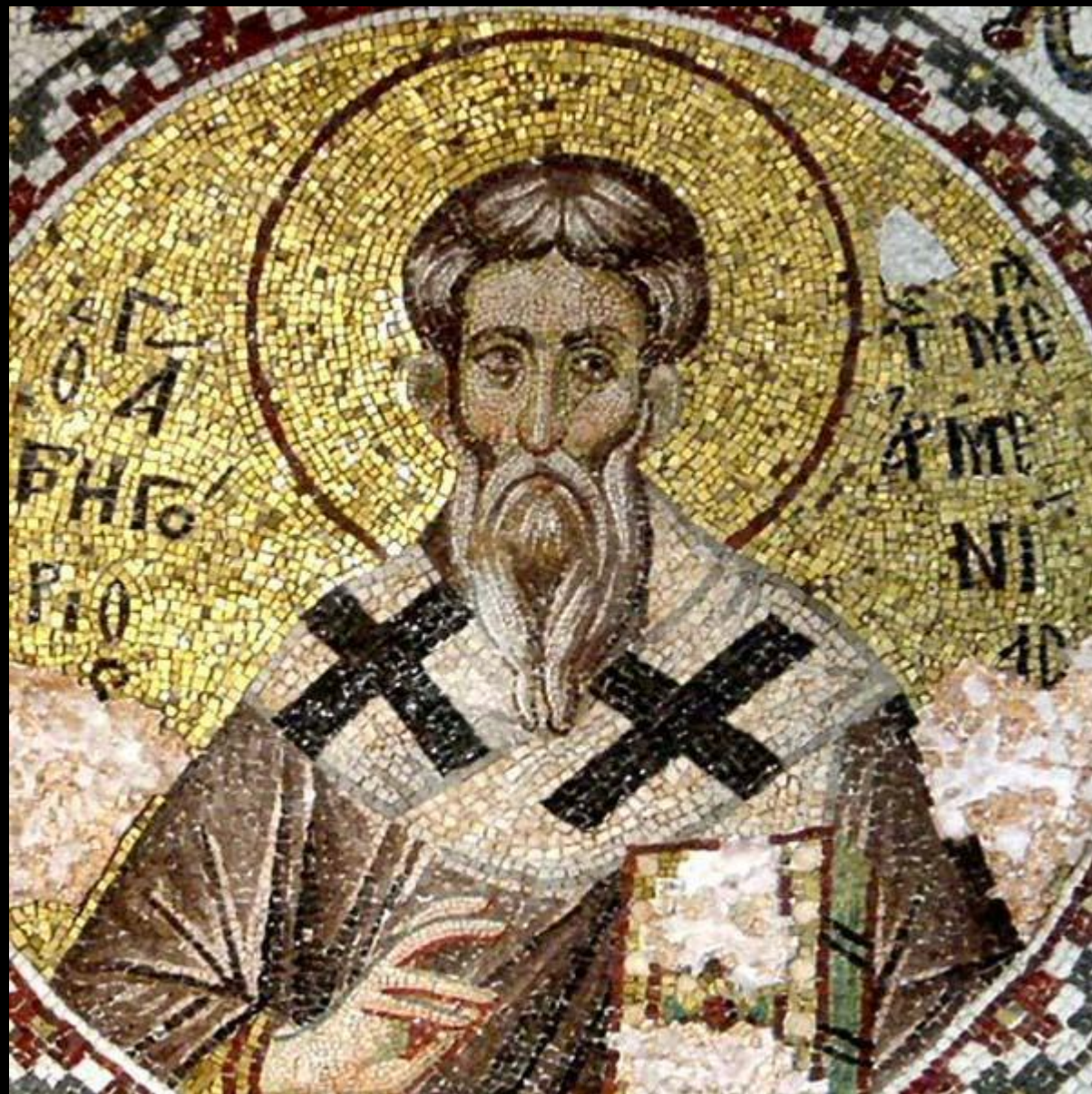
Artashat
Khor Virap

* גרגוריוס שהה בצינוק 13 שנים

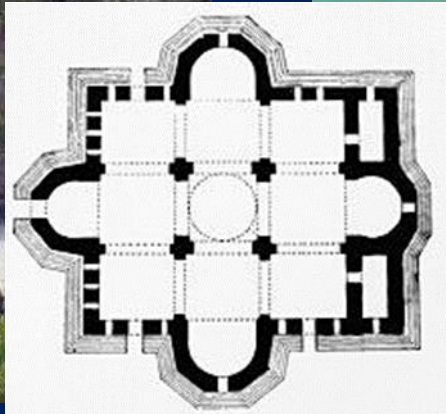
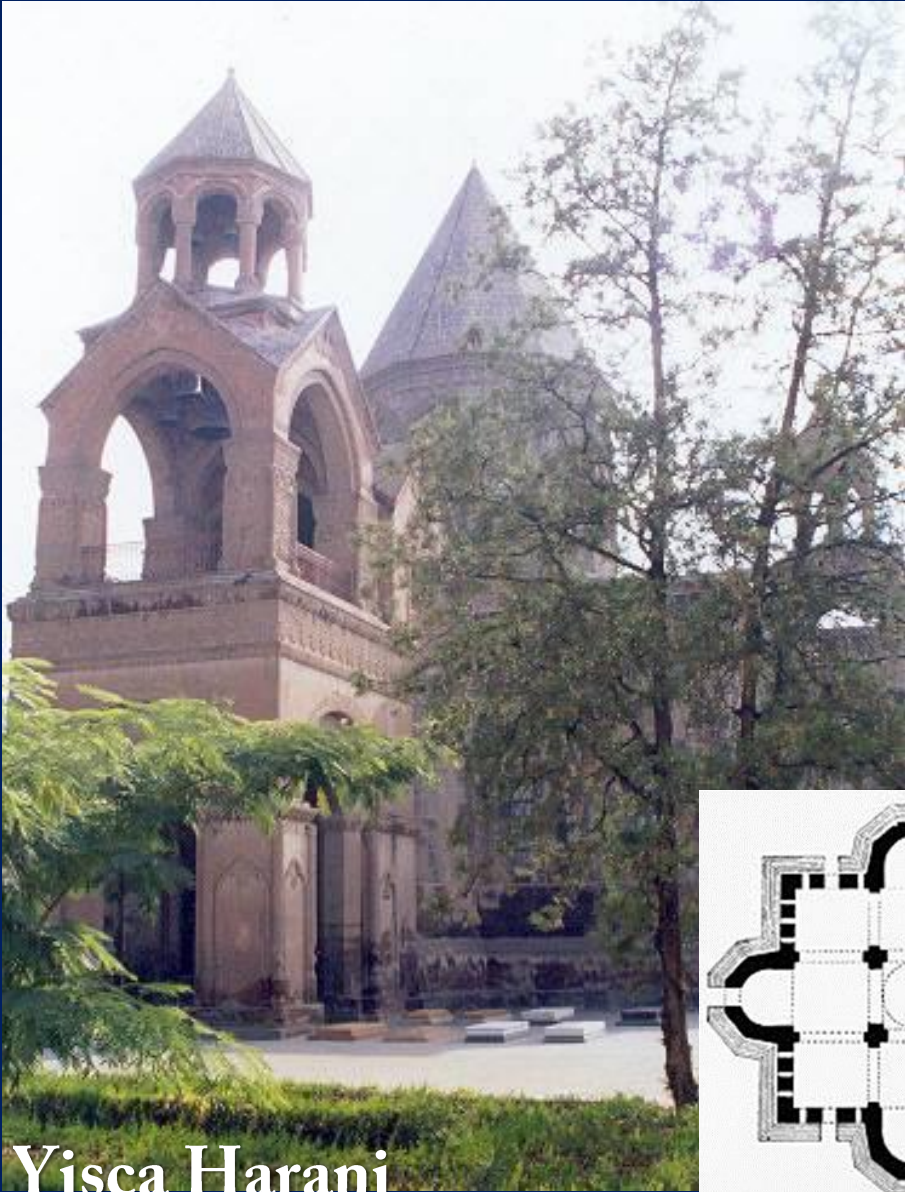
גרגוריוס המאיר
LUSAVORICH

301 - ריפוי המלך טרדט
302 - גרגוריוס הוסמך
לבישוף והטביל את המלך

Ējmiacin

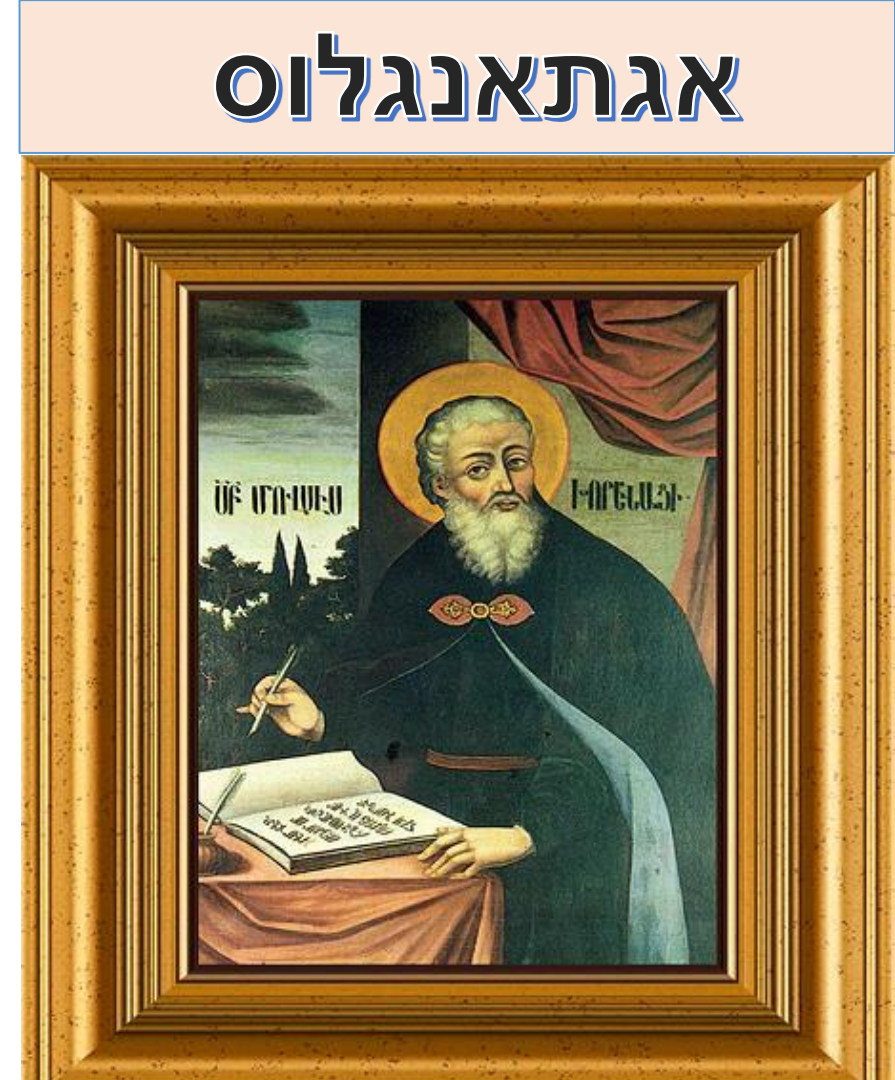
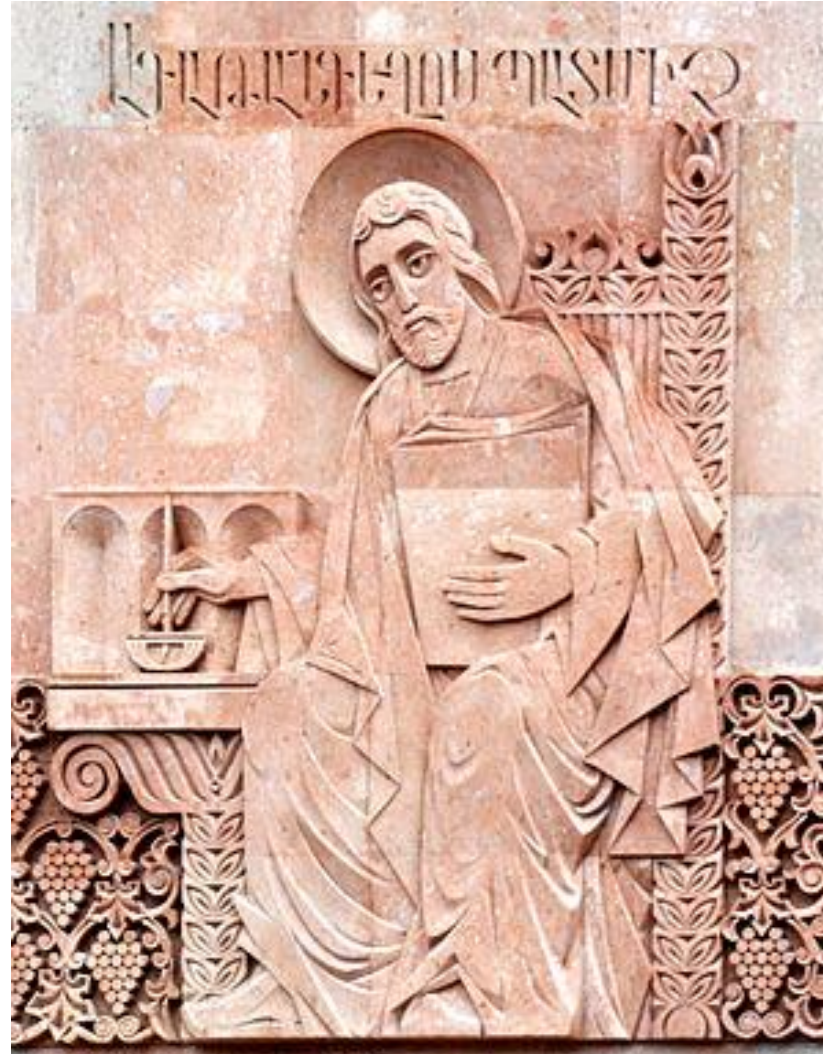
St. Mesrob מסרוב הקדוש

משה מחרן – "אבי ההיסטוריה הארמנית"

Movses Khorenats'i, (ca. 410 – 490s AD)

אגתאנגלוס

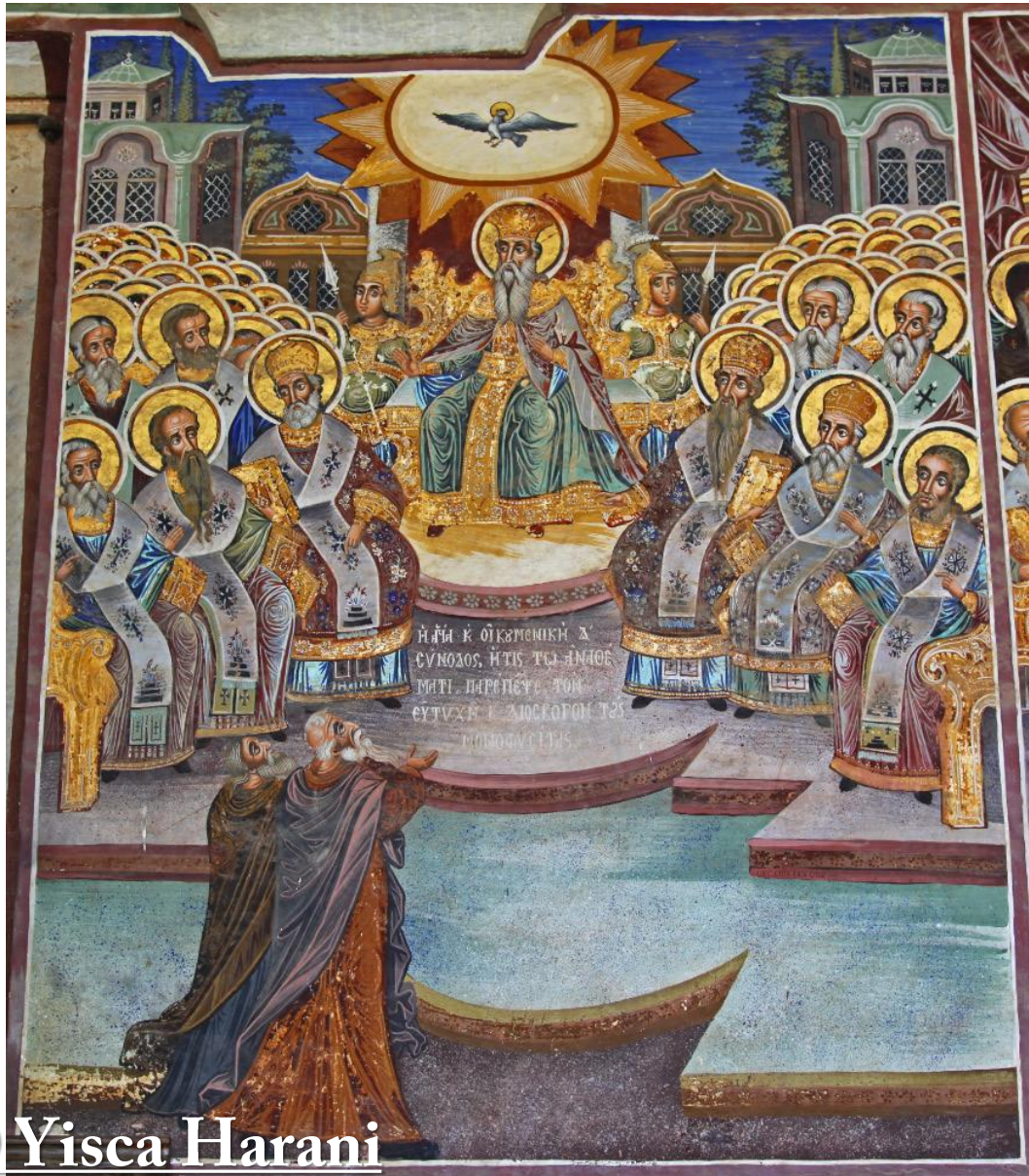

בפתיח לספרו ההיסטוריה של ארמניה
מסביר משה מחורן את אחת הסיבות לכתיבתו-

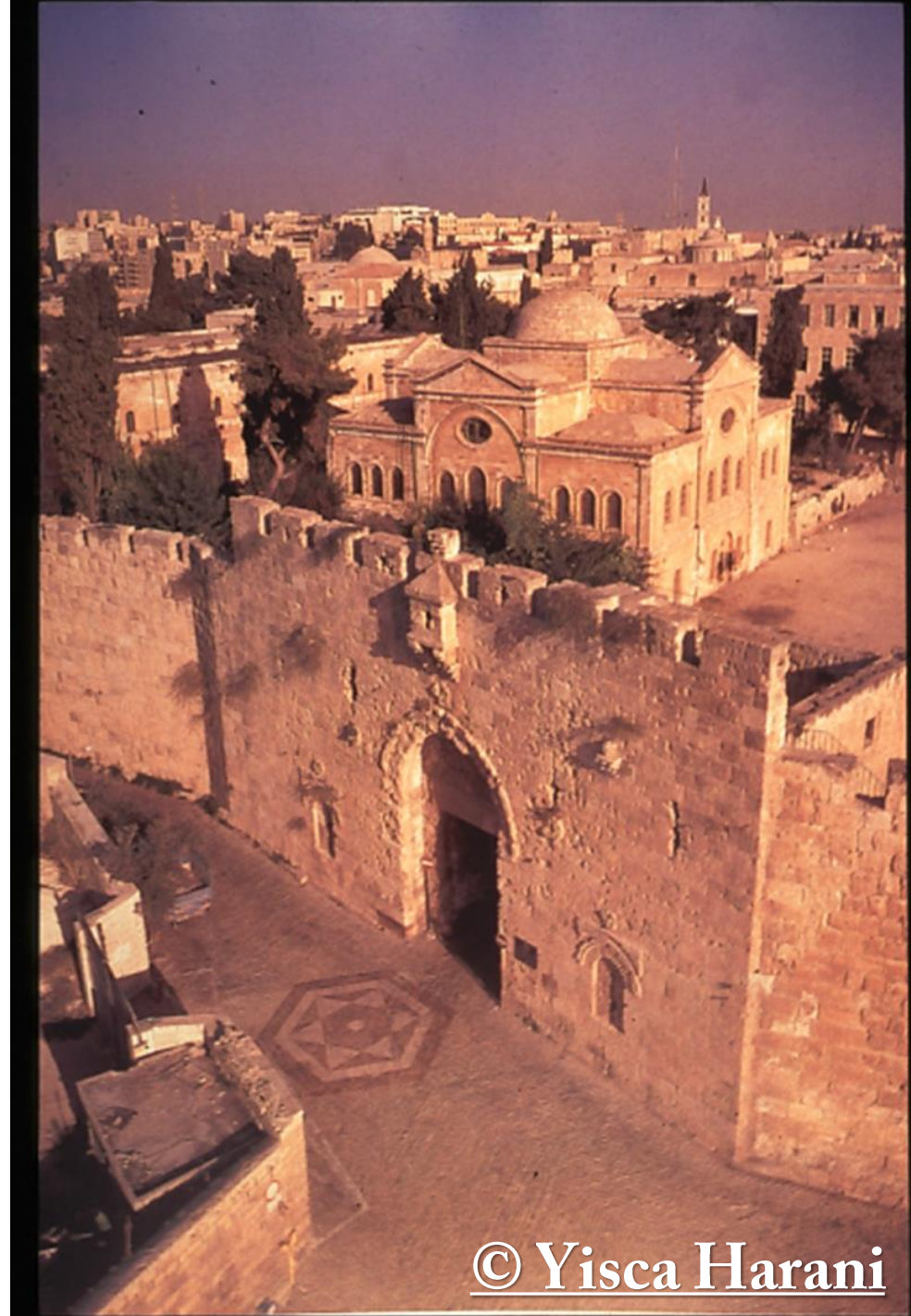
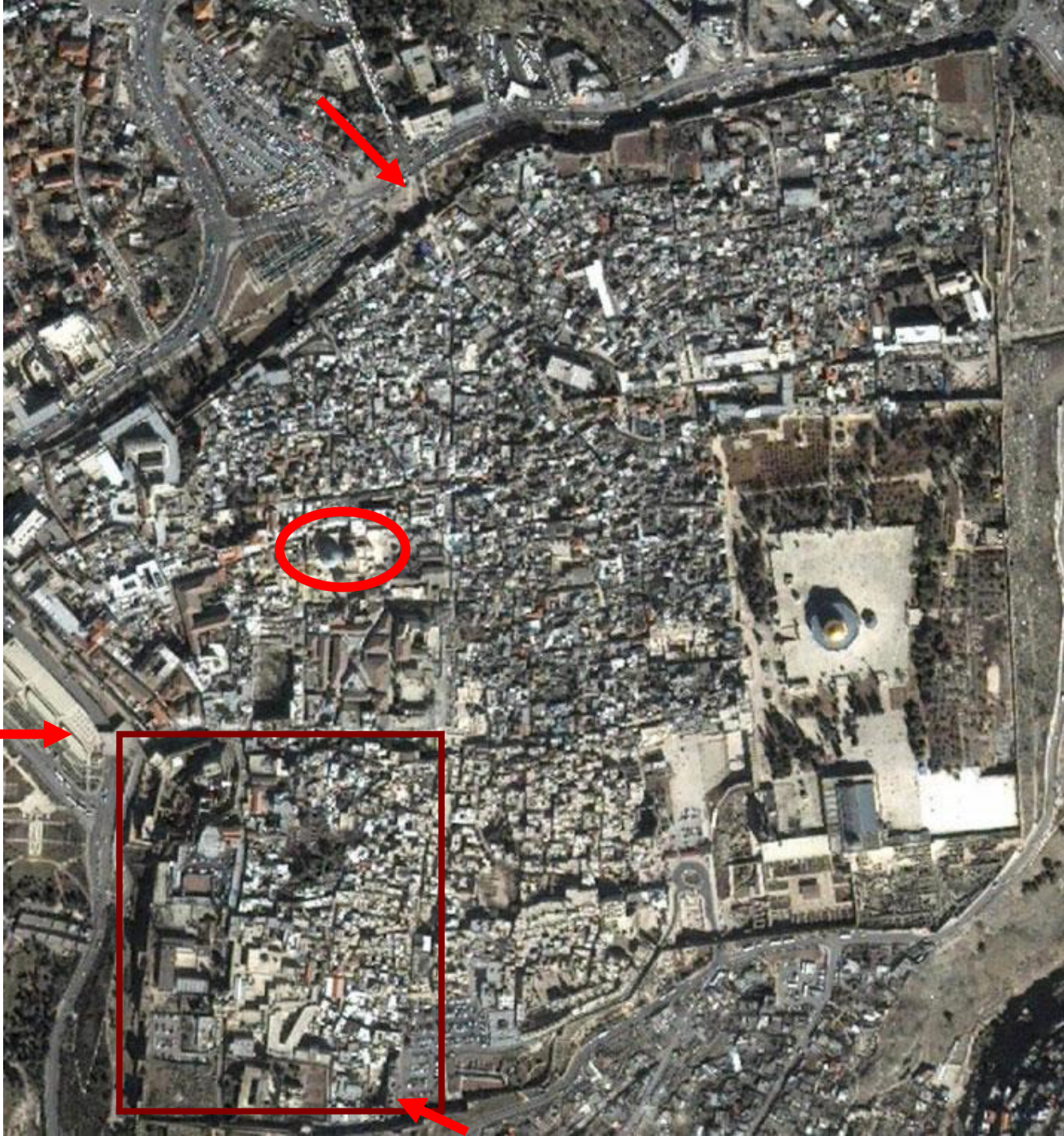
למרות מספרנו המועט, ואף שנכבשנו פעמים רבות
תחת ממלכות זרות, מעשים רבים של גבורה נעשו
על אדמתנו, והם ראויים לכתיבה ולזיכרון, אלא
שעד היום אף אחד לא טרח לכותבם.

451 – ועידת חלקדון

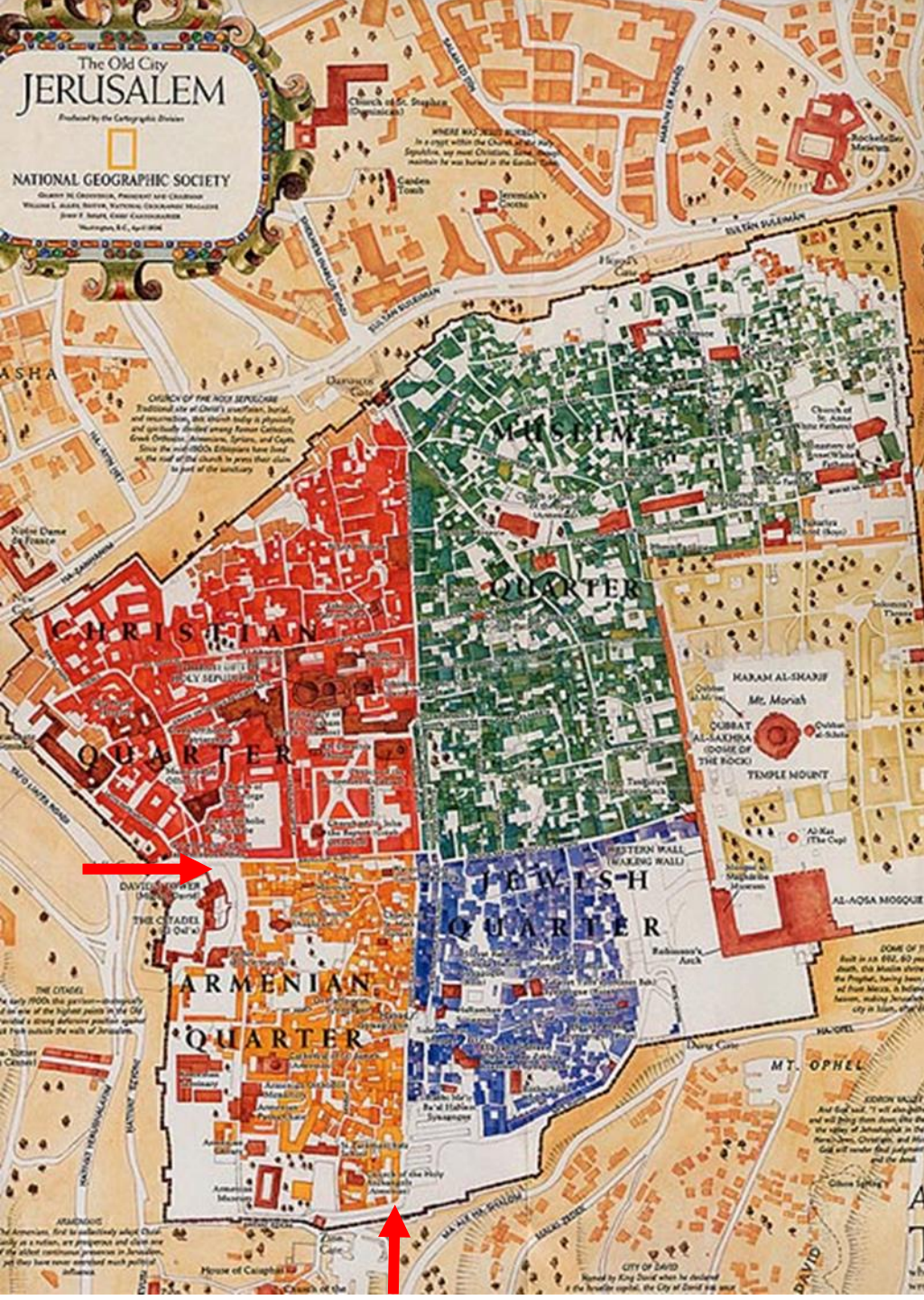
ורטן הקדוש 451

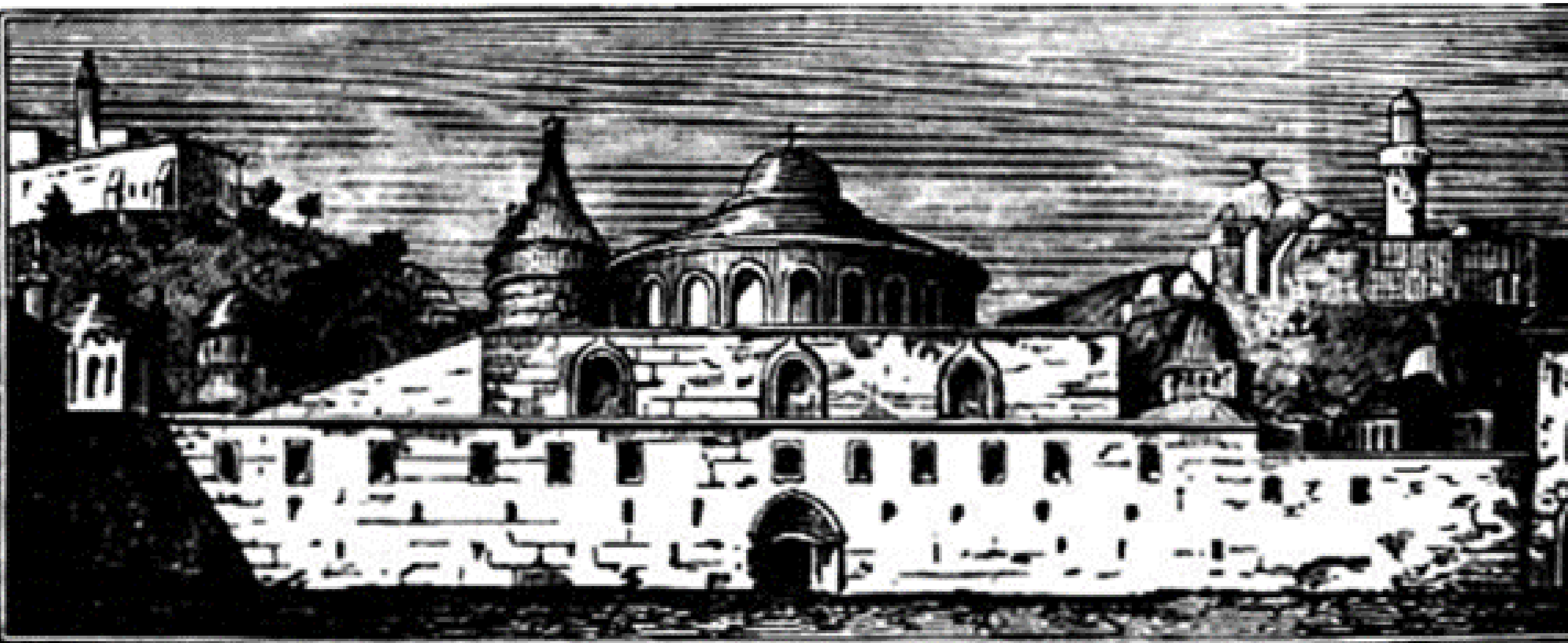

© Yisca Harani

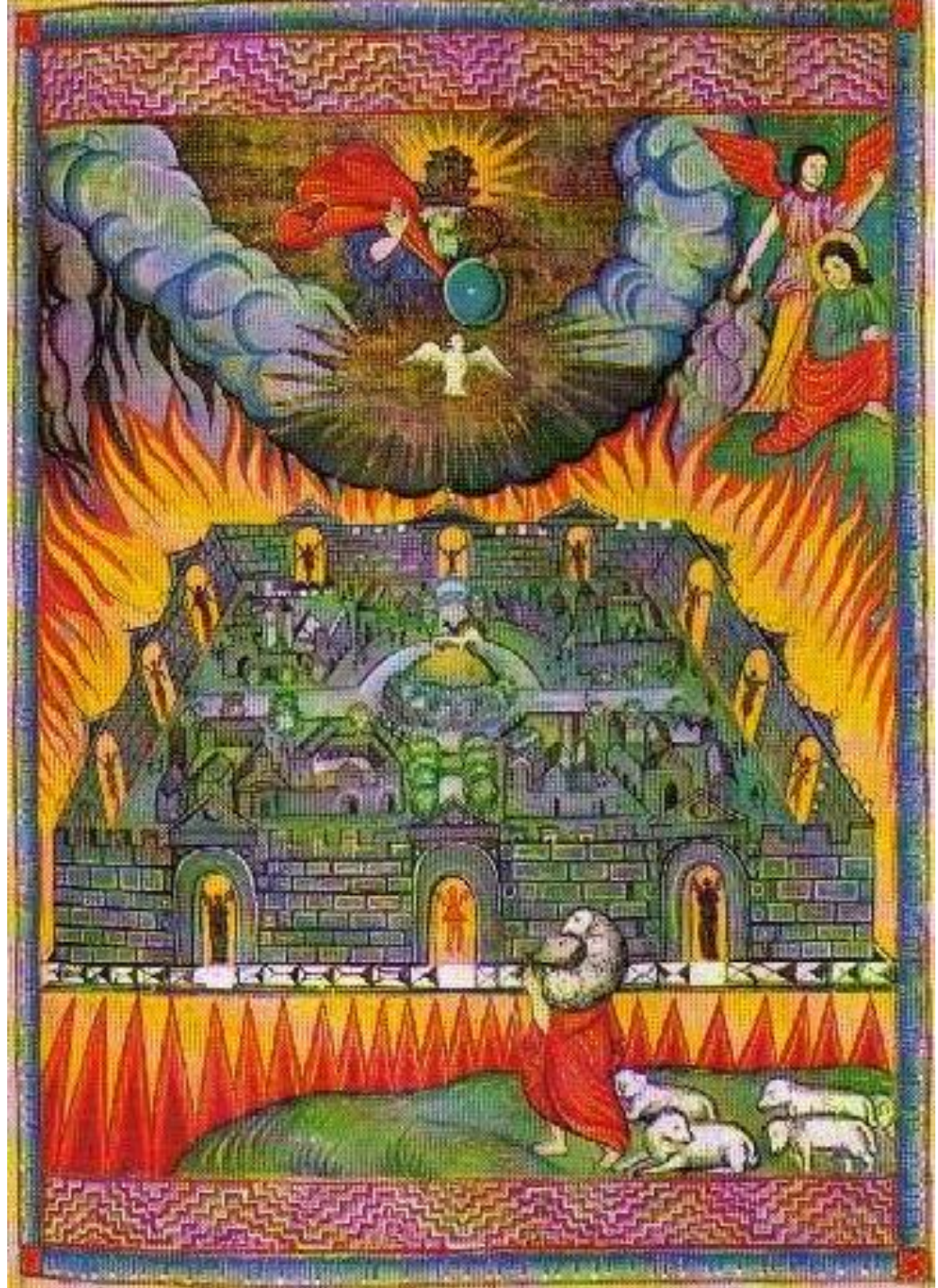
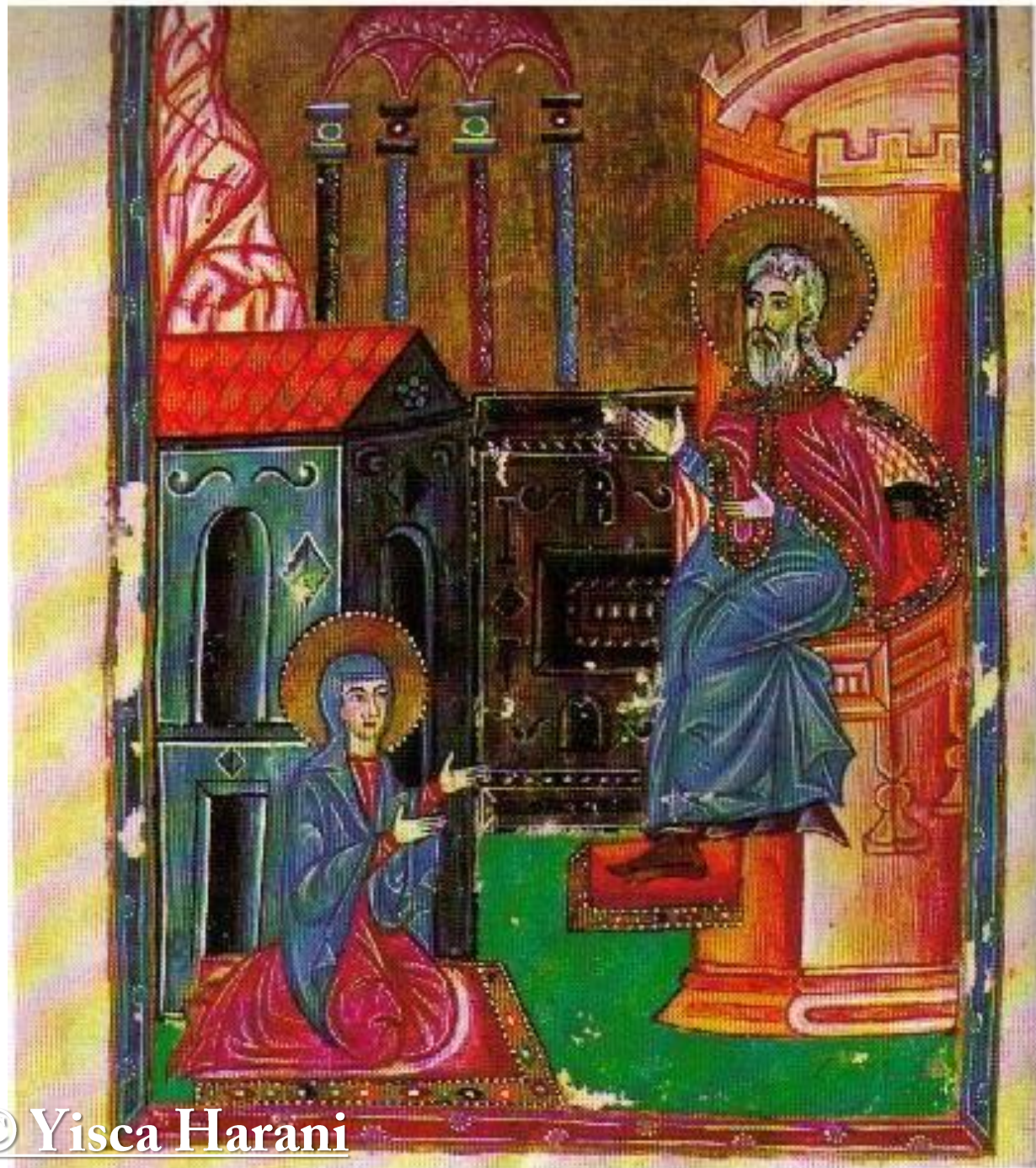

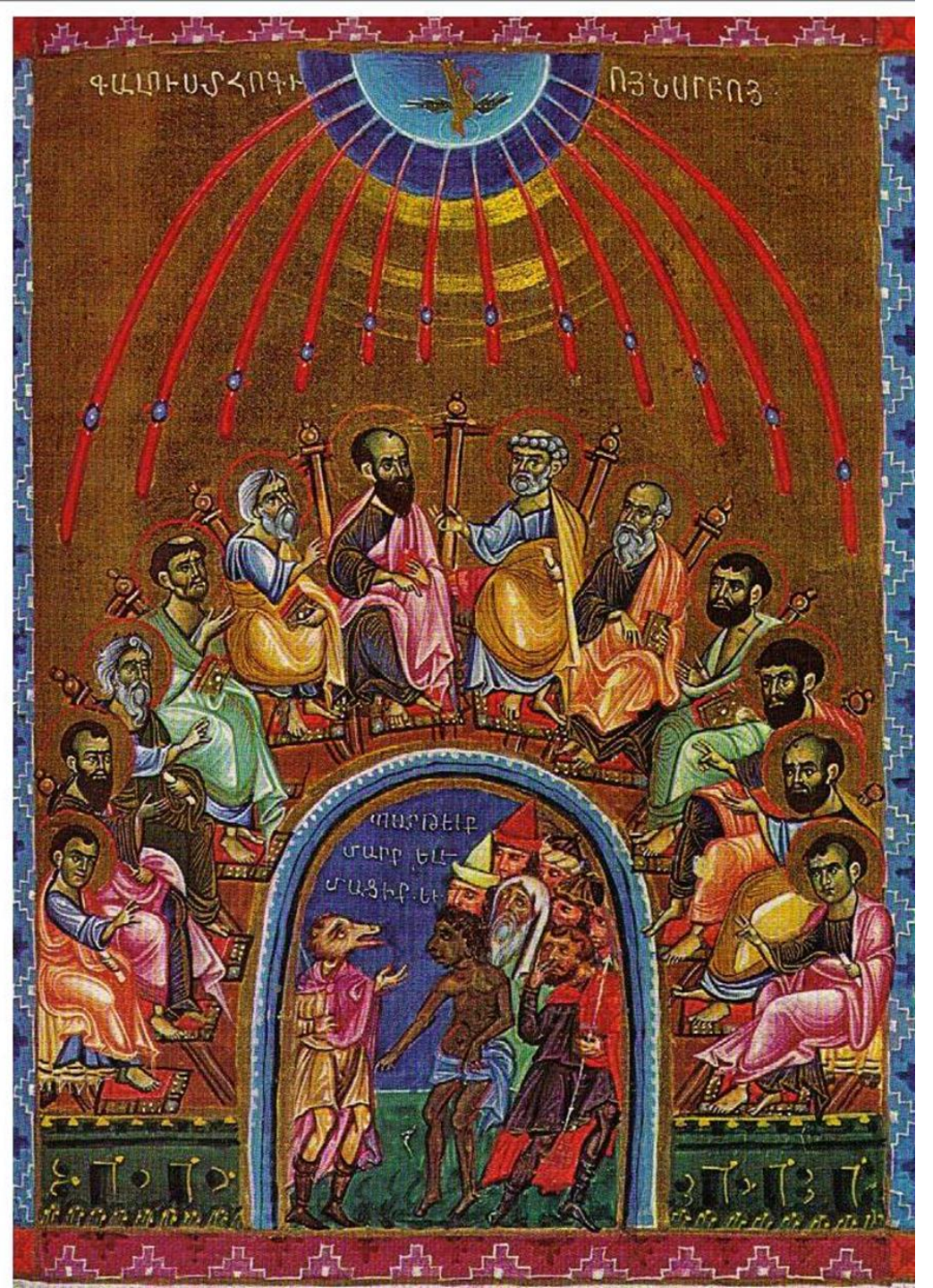
© Yisca Harani

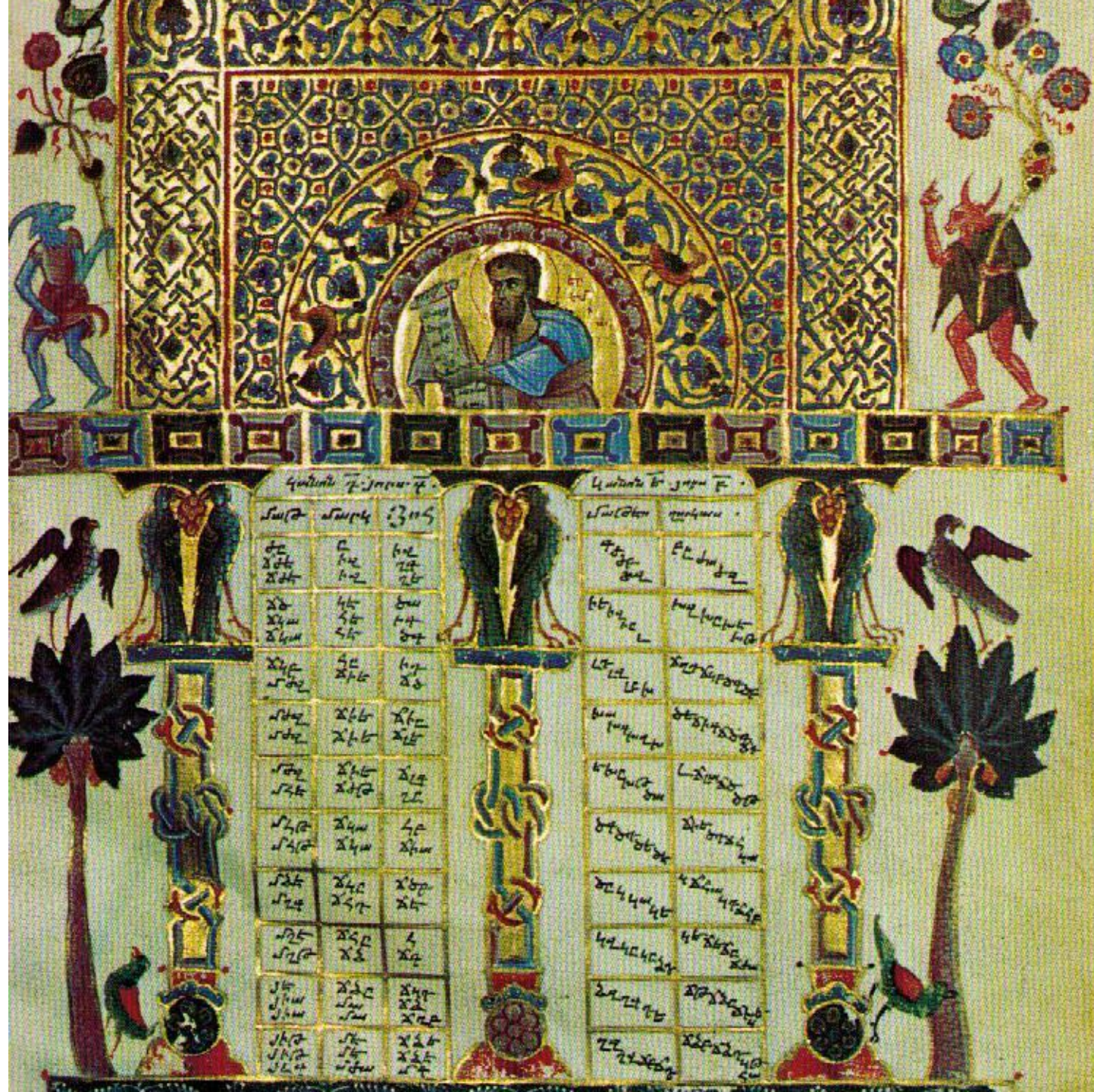

בשורת תאודור

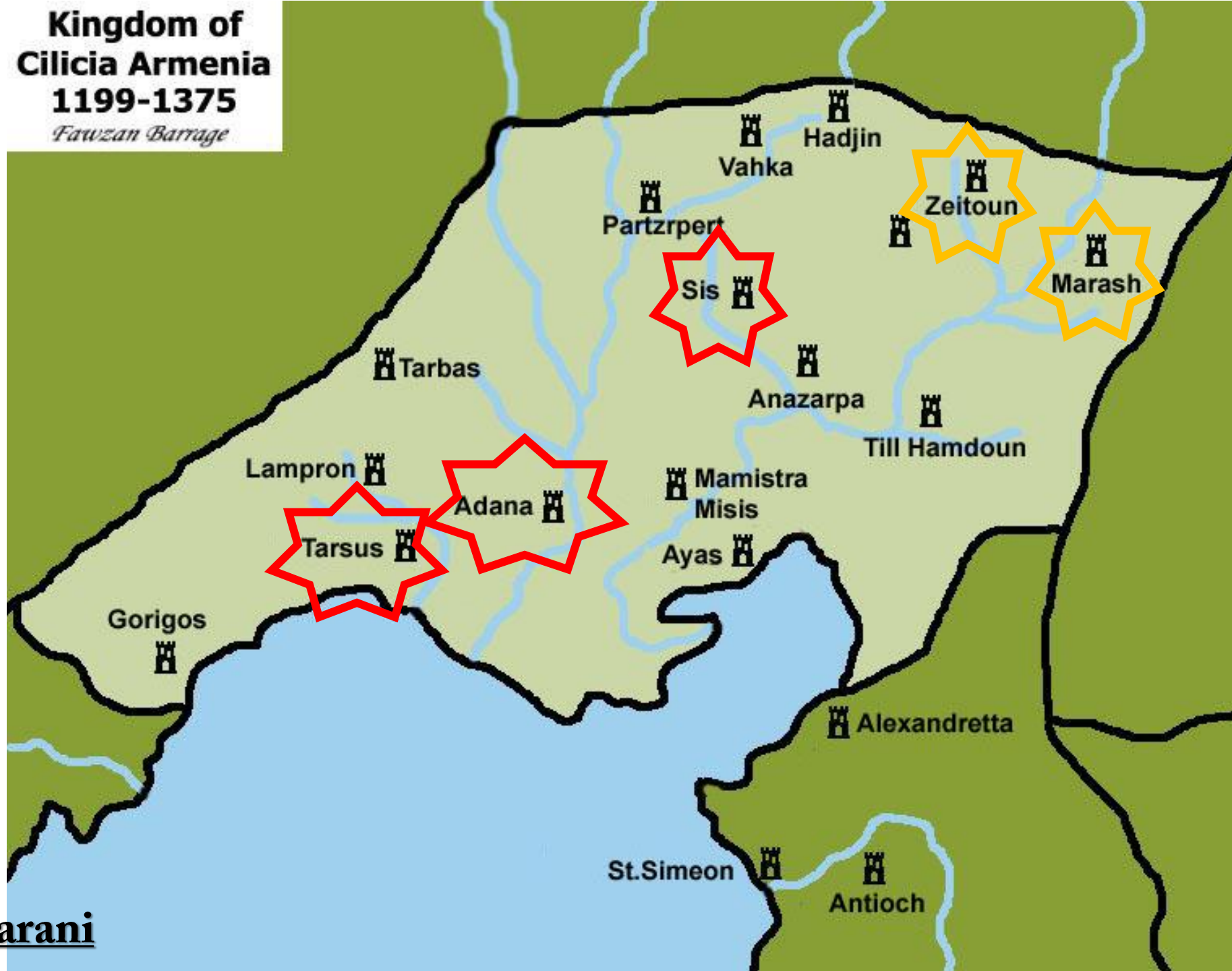

**Kingdom of
Cilicia Armenia
1199-1375**
Fawzan Barrage

• הקתוליקוס של כל הארמנים = "פרימאט"

נבחר ע"י נציגי התפוצה הארמנית בעולם

שני קאתוליקוס = פטריארכים

בעלי זכות הסמכת בישופים בעולם

* הקתוליקוס של סיס (בירת קיליקיה לשעבר)

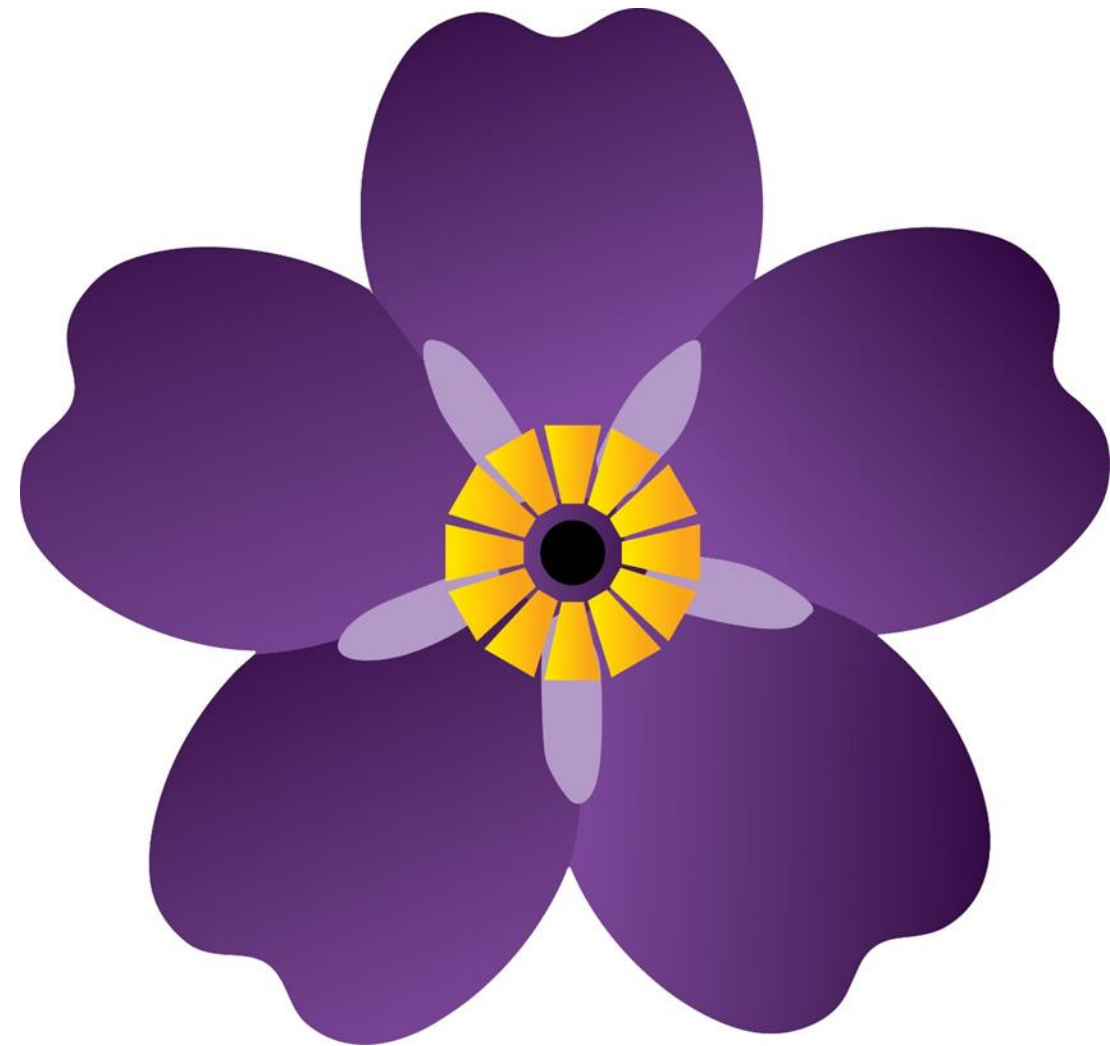
היושב באנטיליאס, ANTELIAS, שליד בירות

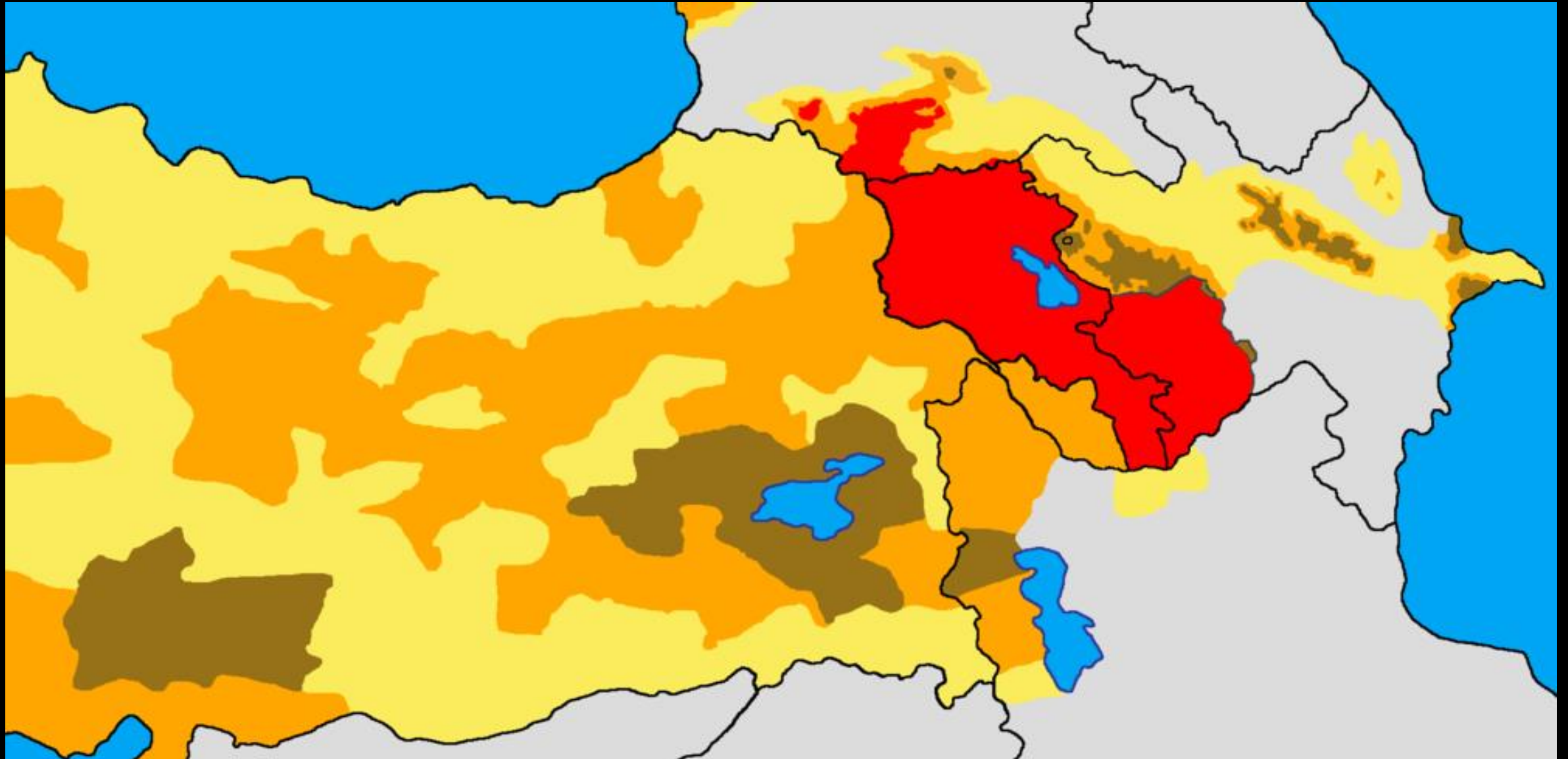
* הפטריארך הארמני בקונסטנטינופול,

איסטנבול (מ-1461)

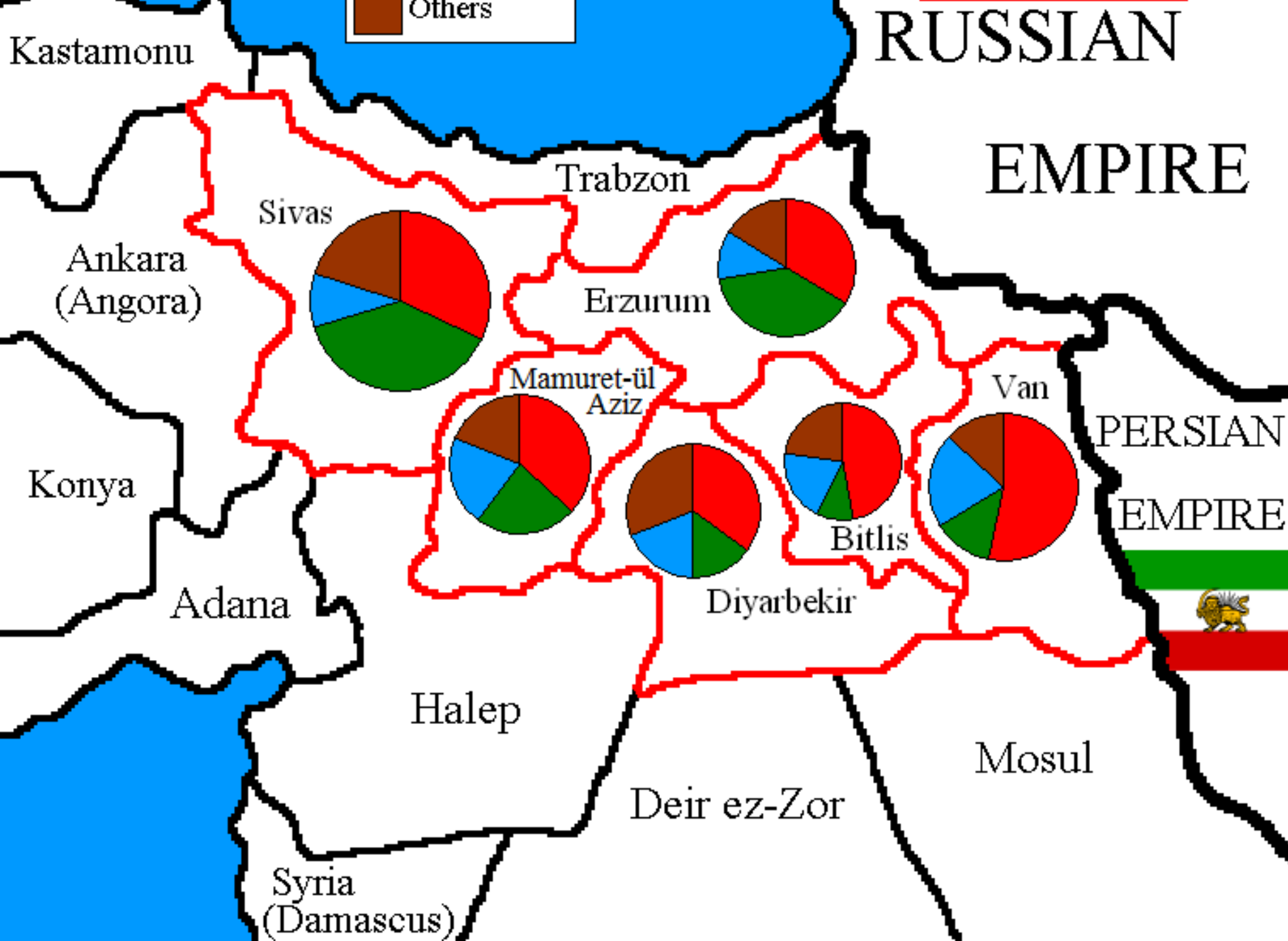
* הפטריארך הארמני של ירושלים (מ-1311)

104 שנים לאסון העם הארמני

תפוצת הארמנים באסיה הקטנה בראשית המאה העשרים.
חום: רוב ארמני. כתום: 25%-50% ארמנים. צהוב: פחות מ-25% ארמנים. אדום: אזור בו חיים הארמנים כיום.

RUSSIAN
EMPIRE

PERSIAN
EMPIRE

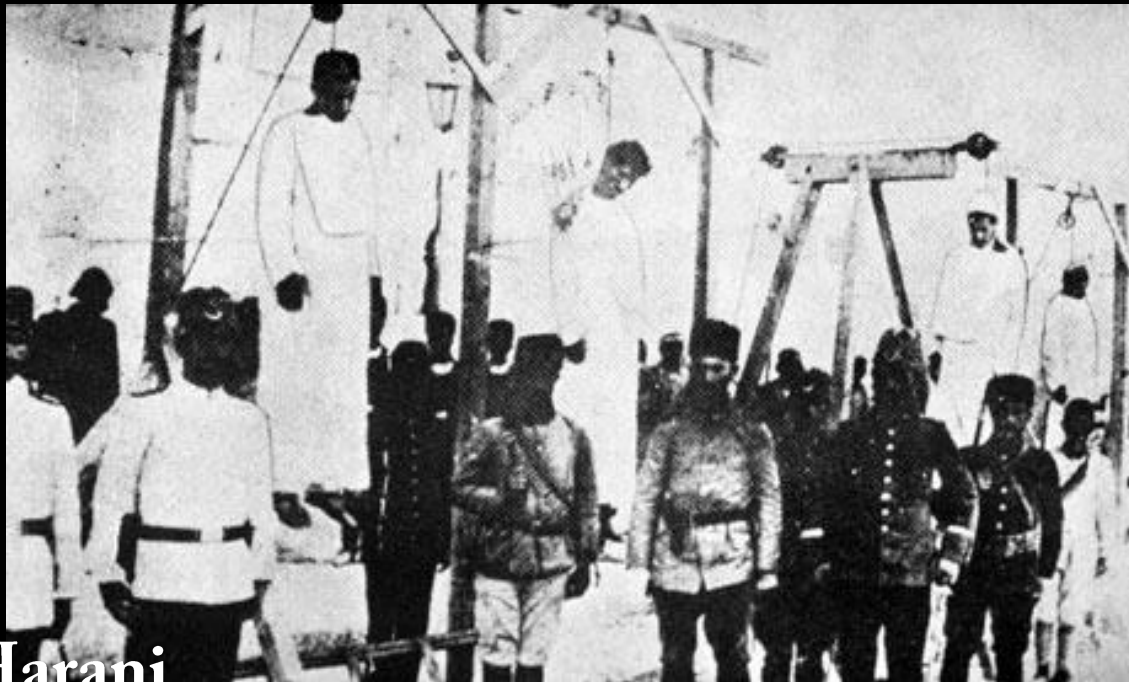
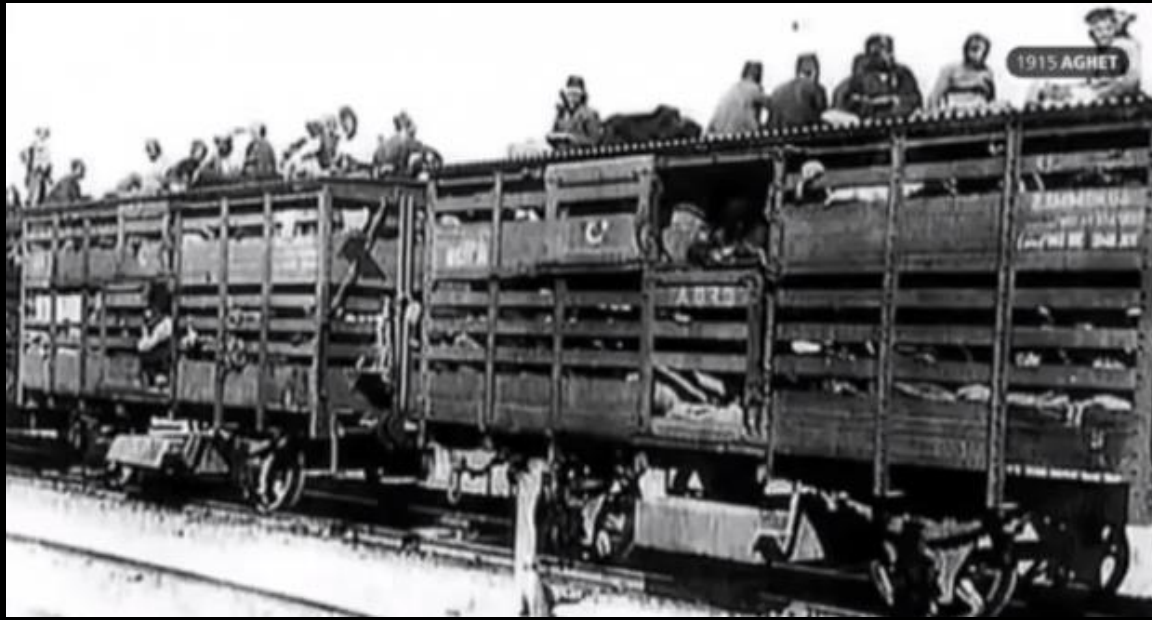

סבסטיה – ארמניה,
צוות בית החולים

קוניה, בוגרות
בית ספר סהקיאן

חיילים עות'מאנים מגרשים ארמנים מן העיר הרפוט שבמזרח אנטוליה, אפריל 1915.

In 1922-1923 Near East Relief evacuated 22.000 children from orphanages in interior Turkey to Syria and Greece . This picture shows part of the 5.000 children from Kharput en route on donkey back and foot. "Story of Near East Relief" by James L. Barton, New York, 1930, p. 152 -

צילום מתוך זכרונות השגריר האמריקני באימפריה העות'מאנית, עליו כתב: "חזיונות כגון אלה היו נפוצים במחוזות הארמניים ב-1915. המדיניות הטורקית הייתה של השמדה במסווה של גירוש..."

סיפורו של השגריר מורגנטאו
דין וחשבון אישי על רצח העם הארמני

הנרי מורגנטאו

"When the Turkish authorities gave the orders for these deportations, they were merely giving the death warrant to a whole race; they understood this well, and, in their conversations with me, they made no particular attempt to conceal the fact ..."

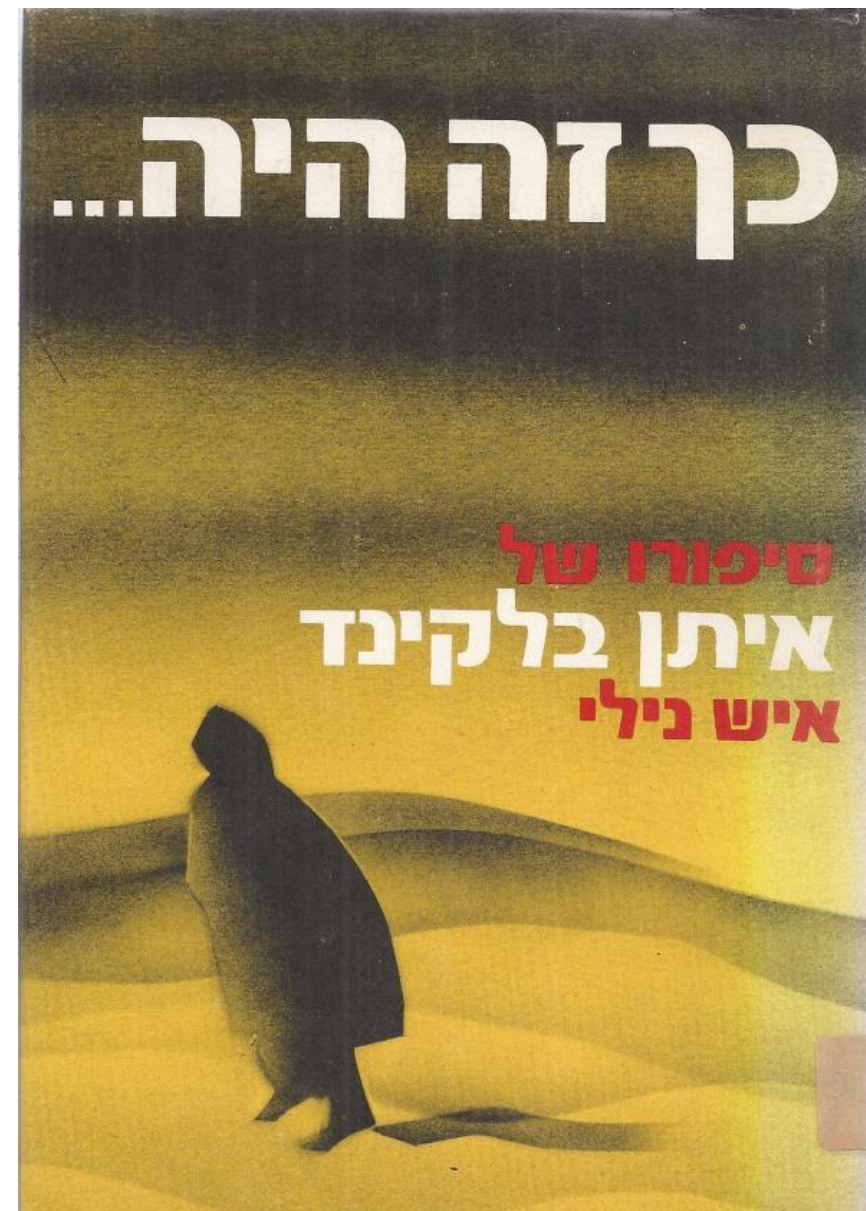
(1918)

Henry Morgenthau 1856-1946

איתן בלקינד יליד רשל"צ, 1904 – 1979, בוגר בית הספר הצבאי התורכי, צורף
כמתרגם למפקדת הארמיה הרביעית בדמשק תחת ג'מאל פאשה. בחודש
מרץ, 1915, פשט הארבה בארץ. ג'מאל פאשה מינה את אהרון אהרונסון,
מנהל תחנת הניסיונות החקלאיים בעתלית, למפקד עליון, בסמכויות צבאיות
מלאות, של המלחמה בארבה. איתן בלקינד התמנה למזכירו ולשם כך הוא עבר
אל מפקדת הקורפוס השמיני בירושלים, שם שוכנה מפקדת המלחמה בארבה.
כעבור שנה, התמנה למפקד המלחמה בארבה בעבר הירדן ולממונה על
החקלאות הצבאית ועל אספקת החיטה באזור הר הדרוזים, הגולן והחורן. על
תפקידו זה קיבל את מדליית "סהר הברזל" (האות הגבוה ביותר של התורכים).
כשפשט הארבה גם בעירק ובצפון סוריה, הוא הושאל כמומחה למלחמה
בארבה למחנה השלישי וכשליש של הפרופסור הגרמני, המומחה למלחמה
בארבה בחאלב. מהצבא הגרמני קיבל את צלב הברזל על עבודתו זו.

משרד הבטחון – ההוצאה לאור 1977

איתן בלקינד, כך זה היה... סיפורו של איש ניל"י

משרד הבטחון – ההוצאה לאור 1977.

איתן בלקינד, ממייסדי ניל"י, גויס לצבא העות'מאני וסופח למטה של ג'מאל פאשה. הוא תיאר את מה שראה באזור דיר א-זור:

"...הגעתי ללב ארם נהריים, שם הייתי עד לטרגדיה איומה.

היו באותו מקום שני מחנות - זה של הארמנים ולידו מחנה של צ'רקסים, אשר עסקו בהשמדתם של הארמנים [...]

החייילים הצ'רקסים ציוו על הארמנים לאסוף קוצים ודרדרים, ולערמם בפירמידה גבוהה; אחר קשרו את כל הארמנים שהיו שם, קרוב לחמשת אלפים נפש, יד אל יד; הקיפו בהם, כמו בטבעת, את ערימת הקוצים והדרדרים - והדליקו בה אש, שעלתה לשמים יחד עם צרחות האומללים, אשר נחרכו למוות באש המדורה.

ברחתי מהמקום, כי לא יכולתי לחזות במראה הנורא הזה [...]. ואחרי דהירה מטורפת של שעתיים עוד שמעתי את צעקות האומללים, עד שנדם קולם. כעבור יומיים חזרתי למקום זה וראיתי גופות של אלפי בני אנוש חרוכים [...]. בדרכי לעיר אורפה שבצפון, חזיתי בטבח של ארמנים נוספים [...]. כל הדרכים היו מכוסות גופות של ארמנים."

אבשלום פיינברג (1915) :

"כבר נשחקו שיני מחרון, מיהו הבא בתור? כי הנה התהלכתי על האדמה הקדושה והמקודשת, בדרך העולה ירושלימה, ואשאל עצמי אם חיים אנו לעת הזאת, בשנת 1915, או בימי טיטוס או נבוכדנצר? וגם שאלתי עצמי אם רשאי אני לבכות על שבר בת עמי בלבד ואם לא הזיל ירמיהו דמעות דם, גם על הארמנים?"

אהרון אהרונסון, לונדון, נובמבר 1916 תזכיר "למען ארמניה", אשר הוגש לשלטונות הבריטיים.

"אחותו של כותב השורות הללו נסעה מקושטא לחיפה בדצמבר 1915. מאז אותה נסיעה תוקפת אותה היסטריה, כל אימת שמישהו מזכיר בנוכחותה את הארמנים. והנה כמה מן המחזות שניגלו לנגד עיניה. מאות גופות של גברים נשים וטף מוטלות משני צידי המסילה וכלבים ניזונים מפגריהם. בתחנה אחת חיכו אלפי ארמנים רעבים ללחם ונגועי טיפוס לרכבת. הם שכבו בסמוך למסילה הראשית ובצידי המסילה. כאשר הגיעה רכבת ונהג הקטר ראה את הארמנים על המסילה המשיך במסעו ופצע כ-15 איש. קפץ בתרועת נצחון מן הקטר שיפשף את ידיו וקרא לחברו 'מחצתי את החזירים הללו'."

"קשה לשבת בלונדון השלווה ולכתוב על טבח הארמנים [...]

מעשי הטבח נתבצעו בקנה מידה כה רחב, מלווים במעשי זוועה כה
עצומים ולאורך זמן כה רב באופן כה שיטתי, [...] עד כי כמה שלא ינסה
אדם לרסן את עטו, ואיזו מתינות שלא ינסה לעטות, עדיין יחשב כמי
שעוסק בהגזמות. [...]

הטבח רחב ההיקף ביהודים, שנעשה בצו המצביא הרומי טיטוס, הוא
האירוע המתועד היחיד בהיסטוריה, השווה בהיקפו לטבח הארמנים. כמו
אז גם היום מדובר בתכנית ממשלתית. אחריותה הכוללת והמלאה של
הממשלה הטורקית על ביצוע מעשי הטבח אינה מוטלת בספק."

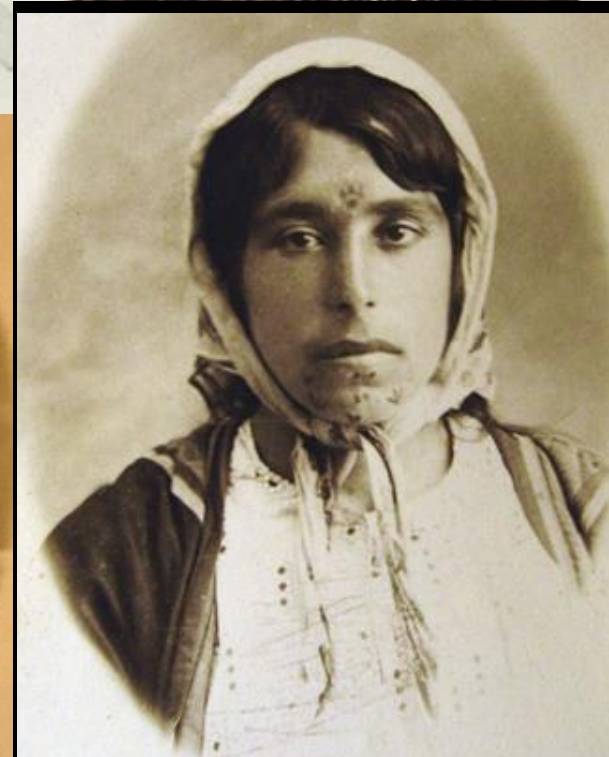
מחנה פליטים אינטאב

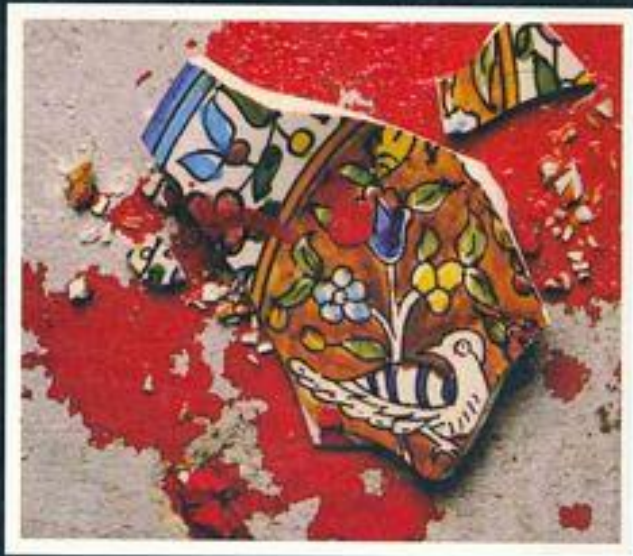

אוסלמו וקועקעו

פרנץ ורפל
ארבעים הימים
של מוסה דאג

עם עובד/ספריה לעם

ארבעים הימים
של מוסה דאג

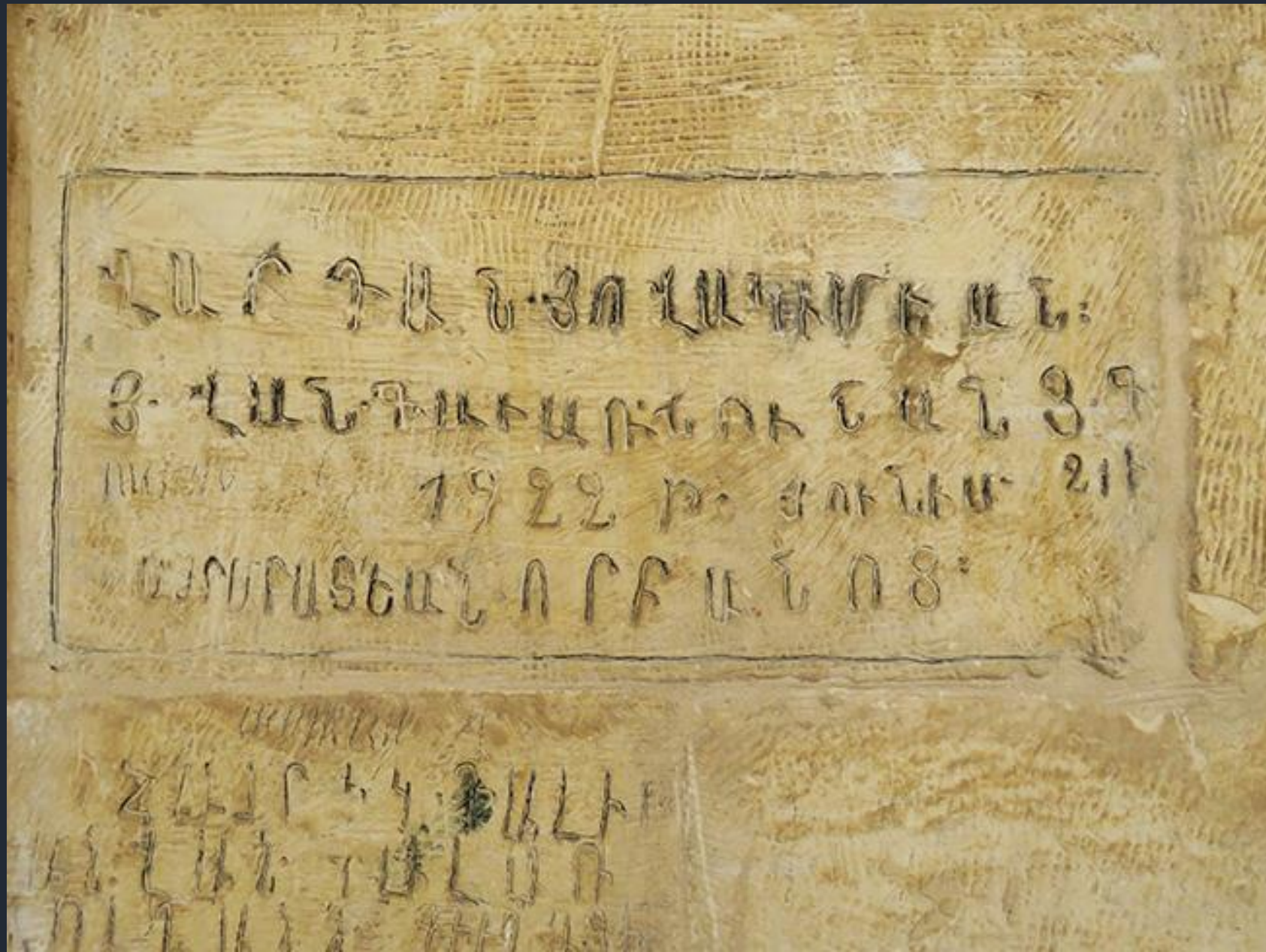
פרנץ ורפל
1890 – 1945

הרעיון לכתיבת הספר נולד במרץ 1929 בעת ביקור בדמשק. המראה מעורר החמלה של ילדי פליטים בעלי מום ומזי רעב, העובדים בבית חרושת לשטיחים, נתן לי את הדחיפה האחרונה לגאול מתהום הנשייה את גורלו המוזר של העם הארמני... הרומן מבוסס בחלקו על תעודות שנשתמרו, ביניהן רישום השיחה בין אנוור פאשה והכומר יוהנס לפסיוס.

בתחום המתחם הנזירי מבנה ששימש לפליטי רצח העם הארמני ועל הקירות חרותות משנות ה-20 של המאה הקודמת של הפליטים ששהו במקום. בתמונה חרותה משנת 1922:

BENNY MORRIS AND DROR ZE'EVİ

THE
**THIRTY-YEAR
GENOCIDE**

TURKEY'S DESTRUCTION OF ITS

CHRISTIAN MINORITIES

1894-1924

בני מוריס:

רצף אירועים עמוק ורחב יותר,
שנמשך שלושה עשורים, לתכלית
זאת: להיפטר מהמיעוט הנוצרי
בטורקיה.

שלושה משטרים טורקיים עסקו בכך:
מהאימפריה העותמאנית ועד
הרפובליקה של אטאטורק.
בתחילת התהליך היוו הנוצרים 20%
מתושבי המרחב הטורקי. בסופו —
2% בלבד.

BENNY MORRIS AND DROR ZE'EVİ

THE THIRTY-YEAR GENOCIDE

TURKEY'S DESTRUCTION OF ITS
CHRISTIAN MINORITIES

1894-1924

1896 – 1894

עבדול חמיד השני

– טבח הארמנים הראשון

1917 – 1915

מהמט, אנוור, טלאת

- טבח הארמנים השני

1923 - 1922

אטאטורק

"איכשהו הדימוי שלו התקבע ונשמר במערב כאיש נאור, אבל הוא היה זה שדאג לחסל את אחרוני הארמנים שנשארו בטורקיה והביא גם לרצח מאות אלפי יוונים ואשורים ולהגליה של רבים אחרים. אטאטורק, שנחשב לאנטי-איסלאמי השתמש באיסלאם כדי לבצע את המזימה הזאת, והוא זה שחיסל את שארית הקהילות הנוצריות בטורקיה. עם זאת, העניין הזה, של הטיהור האתני, לא דבק בו". (– בני מוריס)

1915-2015
centennial of the
Armenian Genocide

100 שנים

לרצח העם הארמני

זוכר ודורש

I REMEMBER AND DEMAND